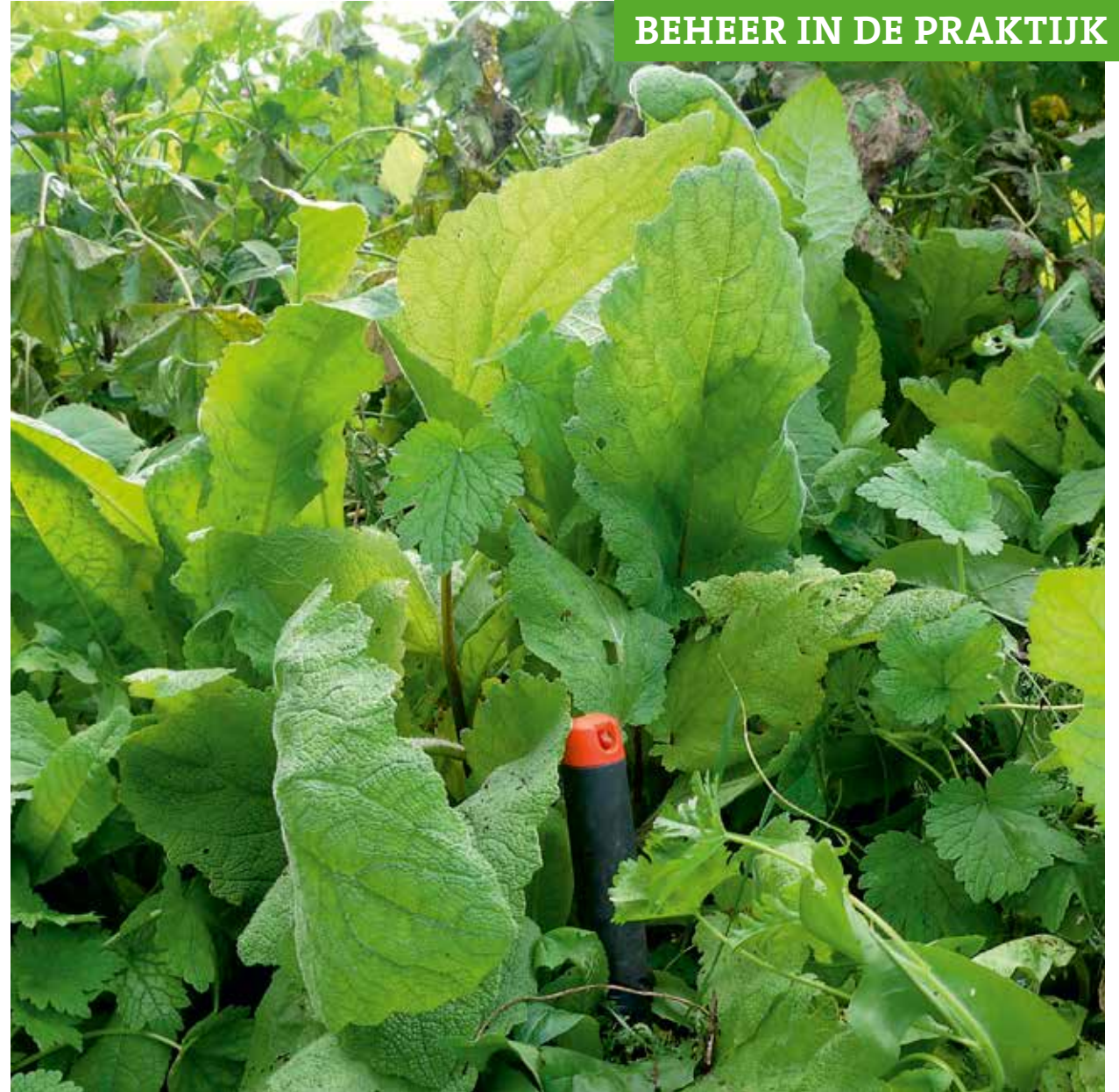

INHOUD

Beheer in de praktijk	3
Zonder onderhoud gaat het niet	4
Duurzaamheid als maatstaf	4
Ontwikkelingsbeheer	5
Het eerste jaar	5
Water geven	5
Wieden	6
Kenmerken van de te wieden groepen	9
Beginbeheer van bomen en struiken	12
Ontwikkelingsbeheer: het 2 ^{de} (en 3 ^{de}) jaar	13
Blijvend beheer	13
Beheertypes	13
Beheer aangepast aan standplaats	14
Beheer volgens vegetatietype	14
Invasieve insluipers	18
Over het juiste (maai)moment	19
Maaien van bloemenweiden	19
Maaien van zomen	20
Snoeien van bomen en struiken	23
Terugsnoeien na of zelfs voor de bloei?	23
Bloemenpracht door extra snoei	25
Veelgemaakte fouten	26
Regelmatig voorkomende onkruiden	31
Kortlevende kruidachtige planten	32
Overblijvende kruidachtige planten	48
Eenjarige grassen	59
Overblijvende grassen en paardenstaarten	61
Struiken en bomen	64
Tips & tricks	67
Maar dit weet je toch?	68
Bijlagen	71
Dankwoord	71
Literatuurverantwoording	71
Begrippen	achterflap

Zonder onderhoud gaat het niet

Elke natuurrijke aanplant met wilde planten moet onderhouden worden. Net als bij een gangbare groen-voorziening betekent 'onderhouden' in de eerste plaats de ontwikkeling volgen en sturen in de richting van het beoogde doel. Beheersing van onkruid is er een onderdeel van. Maar bij een natuurrijke begroeiing vraagt dit doorgaans veel minder inspanning. Het onderhoud kan met wel 90 % afnemen. Dat is niet het enige onderscheid tussen de werkzaamheden van een natuurtuinier en het klassieke tuinieren. Doel en methodieken staan in veel gevallen lijnrecht tegenover elkaar.

Bij natuurrijke begroeiingen zijn veranderingen en ontwikkeling nadrukkelijk gewenst. Planten moeten en mogen zich vermeerderen en verplaatsen. Zo krijg je levendige en dynamische tuintaferelen, volledig tegengesteld aan het ideaal van een statische beplanting, waarbij elke plant zijn vaste plek heeft. Meer nog: de ecologische waarde van een stuk grond is net zo belangrijk bij onze keuzes rond beheer als esthetische aspiraties. Al met al zijn de ontwikkelingsdoelen flexibel en hangen ze niet alleen af van de aanleg, maar ook van degenen die het beheer doen en van wat mens en dier van de ruimte nodig hebben.

Klinkt dit allemaal wat ingewikkeld? Als je je aan een aantal basisprincipes houdt, zul je al snel inzien dat deze manier van beheer grote vrijheid biedt. En om ervoor te zorgen dat vanaf het begin alles goed loopt, is er dit boek. Je hoeft het alleen maar te lezen.

Duurzaamheid als maatstaf

Het basisprincipe bij het beheer van natuurrijke begroeiingen is duurzaamheid, maar wat houdt duurzaam beheer in? Het betekent dat je subtiel ingrijpt en de ontwikkelingsprocessen in de gewenste richting stuurt, zonder dat je het wezen van de planten geweld aandoet. Dus: niet te veel doen, maar niet nalaten wat nodig is. De Nederlanders Rob Leopold en Hein Koningen wisten dit mooi te verwoorden. Het kwam op het volgende neer:

Het geheel van planten ontwikkelt zich onder constante en attente begeleiding en af en toe bijsturing door ervaren tuiniers. Het onderhoud is gebaseerd op bescheidenheid en terughoudendheid, waarbij slechts voorzichtige en subtiele ingrepen worden toegestaan: met mate op het juiste moment op de juiste plek.

Natuurlijk beheer is onmisbaar als je het geplande doel wilt bereiken en er lang van wilt kunnen genieten. We maken hierbij een onderscheid tussen ontwikkelingsbeheer en blijvend beheer. Het ontwikkelingsbeheer spitst zich toe op de eerste één tot drie jaar, dus de tijd waarin zaaigoed en beplanting zich vestigen. Het blijvend beheer gaat over de tijd daarna.

ONTWIKKELINGSBEHEER

Het eerste jaar

Ontwikkelingsbeheer is het belangrijkste voor ons zaaigoed en onze aanplant. Doen we dit vakkundig dan zorgen we voor een gemakkelijke en snelle start en zullen we er lang profijt van hebben. Maar het omgekeerde geldt ook: nalatigheid in deze periode is slechts met grote inspanningen recht te trekken, of zorgt zelfs voor onherstelbare schade.

Water geven

In de eerste weken moeten zaaibed, zaailingen, vaste en houtige planten voldoende water krijgen. Zeker als het om aanplant of inzaai in voorjaar of zomer gaat. Projecten in de herfst kunnen het vaak zonder extra water stellen, omdat het dan sowieso koeler en vochtiger is.

Zaaigoed moet in de eerste 6 weken, bij langzame ontkieming 8 tot 10 weken, vochtig gehouden worden. In zeer warme periodes dagelijks gieten, het beste 's morgens of 's avonds. Anders elke 2 tot 3 dagen, maar altijd voordat de grond uitdroogt. Jonge aanplant met vaste planten heeft maar 2 tot 3 weken extra water nodig, houtgewassen ook. Uitzondering: wilgenvlechtwerk en hagen. Deze moeten in het jaar van aanplanting het hele groeiseizoen water krijgen. Hierbij is het belangrijk dat je niet alleen de bovenste bodemlaag begiet, maar rijkelijk water geeft, zodat ook de diepere aardlagen vochtig worden. Alleen op die manier kunnen

de wortels van de planten zich behoorlijk ontwikkelen. Wortels die diep reiken hebben later geen tuinman meer nodig.

Belangrijk om te weten: je hoeft geen water te geven, maar het is natuurlijk wel bevorderlijk voor de ontwikkeling van ons stuk grond. En ook dit: als je eenmaal bent begonnen met water geven, dan moet je het ook die periode van 6 tot 10 weken volhouden. En ten derde: we gieten alleen aan het begin, daarna niet meer.

In droge jaren zijn deze richtlijnen niet van toepassing, dan moet je veel meer en langer water geven. In het bijzonder bij aanplant van bomen en struiken is er een groot verschil tussen voorjaars- en herfstaanplant. Bomen en struiken zonder kluit die je in het voorjaar plant, moeten langer water krijgen dan wanneer je ze in de herfst plant. De bladgroei komt dan immers direct op gang en moet verzorgd worden via de wortels. Potplanten moeten langer water krijgen, omdat ze veel minder snel aanslaan dan planten zonder aarde rond de wortels.

Van nature geldt: planten van vochtige standplaatsen (schaduw, bos, haag) hebben meer water nodig dan planten van drogere standplaatsen (open gebied). Het begieten dient alleen om te helpen bij het aanslaan. Daarna moet je geen water meer geven.

Geen water geven kan ook, maar vertraagt het proces van aanslaan

De omstandigheden zoals hierboven beschreven zijn natuurlijk ideaal, want met wilde planten ingezaaide stukken doen het ook zonder extra berekening. Zeker op grote of ongunstig gelegen terreinen, bijvoorbeeld als

Met extra water. Zo ziet een terrein ingezaaid met wilde bloemen er na drie maanden uit, als er in droge periodes water wordt gegeven. Het resultaat is een snelle, dichte en overtuigende bloei.

Zonder extra water. Een vergelijkbaar zaadmengsel, maar niet begoten. Je ziet duidelijk de vertraging in het ontwikkelingsproces. Na drie maanden is de aanblik minder mooi, maar op de lange termijn is het resultaat hetzelfde.

het gaat om openbaar groen, is beregenen vaak niet te doen of wenselijk. Hier gaat het dan echt om natuurlijke ontwikkeling.

Zeker zaaigoed van wilde bloemen is in staat periodes van droogte van maanden tot zelfs een halfjaar te doorstaan. Zelfs als de eerste twee tot drie kiemperiodes verdrogen, kan er genoeg zaad overblijven, zodat het inzaaien toch resultaat oplevert. Door het lagere kiempercentage in het begin blijven er altijd voldoende zaadvoorraden behouden als reserve. In geval van nood – als dus de eerste of tweede kiemgolf door aanhoudende droogte zou verdorren – ontkiemen deze zodra de omstandigheden om te groeien beter zijn.

Dit geldt vooral voor grote bloemenweides, bedrijfs-terreinen en openbaar groen, waar we vaak niet in staat zijn de terreinen voldoende vochtig te houden. In die gevallen vervangen we water geven door wachten.

Wieden

In de lijst *Regelmatig voorkomende onkruiden* (pag. 31) staan afbeeldingen van de belangrijkste (onkruid)soorten. De tabel op pagina's 10 en 11 zet de meest voorkomende onkruiden op een rij. Maar voor wieden geldt bij natuurlijk tuinieren een gouden regel: alleen wieden wat je kent. Dat kan in het begin betekenen: bijna alles laten staan totdat het bloeit, en dan met dit boek in de hand gaan selecteren. Maar wanneer moet je nu de eerste keer wieden?

1^e wiedles bij onkruidvrije terreinen. Dat betekent: op je knieën en leren de vele kiemplanten te onderscheiden. Welke moeten weg, welke zijn gewenst? Dat is hier de vraag.

Uitgangssituatie zonder onkruid(zaad)

Op terreinen zonder onkruid met zelf gemengde grond blijkt een tijdstip van 10 tot 12 weken na de aanleg een goede startdatum. Vooral wanneer in het voorjaar tot eind juli gezaaid en geplant werd. Als je na augustus inzaait, is het eerste onderhoud het volgende voorjaar nodig. De tweede onderhoudsbeurt vindt dan plaats twee maanden later plaats.

Uitgangssituatie met onkruidzaad

Uitgangssituaties met veel onkruidzaad in de grond eisen bij voldoende vochtigheid al na 6 tot 8 weken onze eerste aandacht. Dit betekent selectief wieden van het concurrerende onkruid, of – in het geval van alleen maar zaaïen – een kopmaaibeurt met opvang van het maaisel. Je moet het maaisel in elk geval direct verwijderen en liefst helemaal niet in contact laten komen met

1ste kopmaaibeurt. Op een onkruidrijke bodem ontkiemen vaak veel eenjarigen. Ze worden verwijderd met behulp van een grasmaaier met opvangbak, ook als er al bloemen van het zaaigoed bloeien.

de grond. Als we later, of misschien zelfs te laat komen, staat het onkruid mogelijk al manshoog en is het zaad bijna rijp of heeft het zich uitgezaaid. En laat ons altijd het mantra van vakkundig ontwikkelingsbeheer in het achterhoofd houden: voorkom dat agressieve soorten van eenjarige en overblijvende onkruiden zich kunnen uitzaaien. Voorkomen is beter dan genezen!

Techniek van het wieden

We verwijderen selectief de problematische soorten. Veel eenjarige onkruiden hebben penwortels en kunnen gemakkelijk met de hand worden uitgetrokken. Dit geldt bijvoorbeeld voor herderstasje, kompassla, melde of fijnstraal. Het beste gereedschap voor diepgeworteld onkruid is de onkruidsteker, die je het beste in een stevige uitvoering kunt kopen. Hij moet tegen heel wat

Wilde bloemen, ingezaaid op onkruidvrije grond. Na drie maanden is er al royale bloei. De weinige onkruiden zijn in een oogwenk gewied. We verheugen ons op jaren met prachtige bloemenbeelden.

bestand zijn. Steek hem vlak naast het onkruid in de grond en wrik dan de wortel los.

Trek het onkruid met wortel en al uit, breek niets af, want bij sommige soorten kan uit een klein stukje wortel weer een nieuwe plant groeien.

Voor zaailingen van bomen en struiken moet soms de spitvork worden gebruikt. De spade is minder nuttig omdat die de wortels afsnijdt en ook veel moeilijker de grond in gaat. Bespaar dan ook niet op de spitvork (volledig uit edelstaal); gewone spitvorken gaan niet lang mee.

De spitvork is ook handig bij het rooien van planten met ondiepe wortels, zoals witte klaver, of van eenjarig straatgras. Maak de grond over een groot oppervlak los en trek dan voorzichtig en met zorg alle planten en wortels eruit. Plekken met soorten die veel worteluitlopers vormen moeten absoluut nog eens extra worden

Inzaai van soorten van ruigte- of zoomvegetatie op onkruidhoudende grond. Na zes maanden bloeit er nog niets van het zaaigoed. Er is des te meer ridderszuring. Al ons werk is voor niets geweest.

nagekeken, want je mist gemakkelijk iets. In het geval van grote plukken witte klaver in een plantvak zijn we radicaal. We verwijderen de bovenste 5 tot 10 cm van de grond. Selectief wieden is hier niet meer effectief. Maar eigenlijk zou het niet mogen gebeuren dat witte klaver een groter gebied kan veroveren. De plant moet al in een jong stadium verwijderd worden, als hij nog geen probleem vormt. Elke witte klaver die in een jong stadium is gewied, bespaart ons later uren werk.

Diep wortelend onkruid zoals zevenblad of winde moet je zeer zorgvuldig tot en met het laatste wortelrestje uitgraven. Slordigheid in het begin wordt later hard bestraft, terwijl je in het begin dikwijls maar een klein spruitje moet verwijderen.

Is het gebied sterk vervuild door eenjarig zaadonkruid – zoals vooral bij inzaaien op teelaarde vaak het geval – kan een kopmaaibeurt met de grasmaaier op de hoogste

stand helpen. Het maaisel moet altijd direct afgevoerd worden.

Tijd en moeite

Wie consequent met onkruidvrije grond werkt en zorgvuldig en onkruidvrij plant, hoeft niet veel werk in wieden te steken. Door een optimale voorbereiding van de bodem en door zorgvuldig te planten besparen we tijd en geld. Een Duitse studie bevestigt dit. Daarbij werden uit split, klei, zand en compost gemengde onkruidvrije vegetatiesubstraten beplant en vergeleken met teelaarde. Terwijl op de onkruidvrije substraten minder dan 1 minuut wieden/m² nodig was, lag de voor onderhoud nodige tijd bij gewone teelaarde in het eerste jaar bij 11,5 minuten/m², elf keer zo hoog dus. Ook deze studie toont: zelfs op grond die in het begin onkruidvrij was, komt een lichte begroeiing met onkruid voor. Niet alle compost is honderd procent steriel, niet elk onkruid wordt voor het planten uit de pot verwijderd. Bovendien komen er ook altijd zaden door de lucht aanwaaien of worden zaden door mens of dier meegenomen.

Binnen enkele minuten heb je de enkele ingewaaide onkruiden op een ingezaaid en/of ingeplant terrein van 50 of 100m² uitgetrokken. We herhalen dit graag nog eens: de eerste onderhoudsbeurt is, afhankelijk van de grond, ongeveer 6 tot 10 weken na het inzaaien respectievelijk aanplanten noodzakelijk, extra onderhoudsbeurten kunnen naargelang de onkruiddruk volgen. In het eerste jaar zijn hooguit 2 tot 4 van zulke korte onderhoudsbeurten nodig, in het 2de en 3de jaar telkens 2 tot 3. Daarmee is het ontwikkelingsbeheer afgesloten en gaan we over naar het permanent beheer.

Kenmerken van de te wieden groepen

Kortlevende kruiden

Eenjarige onkruiden duiken het snelst op. Amarant, herderstasje, ganzenvoet, melde en co. zijn gespecialiseerd in het veroveren van open grond. Bij hoge dichtheden vormen ze een bedreiging voor de jonge zaailingen en beplanting. Je kunt ze uittrekken of -steken of (bij zaaigoed) onthoofden met een kopmaaibeurt met de grasmaaier op de hoogste stand. Dan verdwijnen ze meestal. Hetzelfde geldt voor de tweejarigen: vóór de bloei verwijderd hebben ze geen kans om zich op lange termijn te handhaven.

Eenjarige grassen

Ook hier moet je snel zijn, want veel soorten groeien zeer snel en nemen veel ruimte in beslag, zoals vingergras, hanenpoot en naalbaar. Andere – zoals straatgras – groeien, bloeien en zaaien zelfs tijdens de winter.

Overblijvende onkruiden en grassen

Ook hier handelen we volgens het motto “voorkomen is beter dan genezen”, want ze zijn bijna allemaal behoorlijk dominant. Overblijvende soorten hoeven geen probleem te vormen als we ze op tijd ontdekken en wieden. Daarom is een overzicht opgenomen van de afbeeldingen van zaailingen, ongewenste kortlevende en vaste onkruiden, grassen en houtige planten. Deze selectie is niet representatief. Afhankelijk van bodem, standplaats, klimaat en tijdstip van zaaien of planten kunnen er andere soorten opkomen. De lijst is gebaseerd op onze eigen ervaring.

Ongewenste kortlevende en vaste onkruiden, grassen en houtige planten in pas ingeplante of ingezaaide grond.

Deze selectie is niet representatief. Afhankelijk van bodem, standplaats, klimaat en tijdstip van zaaien of planten kunnen er andere soorten opkomen.

Nr* Kortlevende kruidachtige planten

- 1 *Arcticum lappa* Grote klit
- 2 *Alliaria petiolata* Look zonder look
- 3 *Amaranthus blitoides* Nerfamarant
- 4 *Amaranthus deflexus* Liggende majer
- 5 *Ambrosia artemisiifolia* Alsemambrosia
- 6 *Arnenaria serpyllifolia* Gewone zandmuur
- 7 *Atriplex patula* Uitstaande melde
- 8 *Cardamine hirsuta* Kleine veldkers
- 9 *Capsella bursa-pastoris* Herderstasje
- 10 *Carduus acanthoides* Langstekelige distel
- 11 *Cerastium fontanum* subsp. *vulgare*
Gewone hoornbloem
- 12 *Chenopodium hybridum* Esdoornganzevoet
- 13 *Chenopodium murale* Muurganzevoet
- 14 *Chenopodium album* Melganzevoet
- 15 *Chenopodium ficifolium* Stippelganzevoet
- 16 *Chenopodium opulifolium* Sneeuwbalganzevoet
- 17 *Erigeron canadensis* Canadese fijnstraal
- 18 *Erigeron annuus* Zomerfijnstraal
- 19 *Euphorbia helioscopia* Kroontjeskruid
- 20 *Euphorbia peplus* Tuinwolfsmelk

- 21 *Fallopia convolvulus* Zwaluw tong
 - 22 *Galeopsis tetrahit* Gewone hennepnetel
 - 23 *Galinsoga parviflora* Kaal knopkruid
 - 24 *Galium aparine* Kleefkruid
 - 25 *Impatiens glandulifera* Reuzenbalsemien
 - 26 *Impatiens parviflora* Klein springzaad
 - 27 *Lactuca serriola* Kompassla
 - 28 *Lapsana communis* Akkerkool
 - 29 *Lepidium virginicum* Amerikaanse kruidkers
 - 30 *Medicago lupulina* Hopklaver
 - 31 *Melilothus albus* Witte honingklaver
 - 32 *Melilothus officinalis* Citroengele honingklaver
 - 33 *Oxalis stricta* Stijve klaverzuring
 - 34 *Persicaria lapathifolia* Beklierde duizendknoop
 - 35 *Persicaria maculosa* Perzikkruid
 - 36 *Persicaria minor* Kleine duizendknoop
 - 37 *Polygonum aviculare* Varkensgras
 - 38 *Portulaca oleracea* Postelein
 - 39 *Senecio vulgaris* Klein kruiskruid
 - 40 *Sinapis arvensis* Herik
 - 41 *Sisymbrium officinale* Gewone raket
 - 42 *Solanum nigrum* Zwarte nachtschade
 - 43 *Sonchus asper* Gekroesde melkdistel
 - 44 *Sonchus oleraceus* Gewone melkdistel
 - 45 *Stellaria media* Vogelmuur
 - 46 *Thlaspi arvense* Witte krodde
 - 47 *Vicia tetrasperma* subsp. *tetrasperma*
Vierzadige wikke
- Nr* Overblijvende kruidachtige planten
- 48 *Aegopodium podagraria* Zevenblad
 - 49 *Artemisia vulgaris* Bijvoet
 - 50 *Chamaenerion angustifolium* Wilgenroosje

- 51 *Chelidonium majus* Stinkende gouwe
 - 52 *Cirsium arvense* Akkerdistel
 - 53 *Cirsium vulgare* Speerdistel
 - 54 *Convolvulus arvensis* Akkerwinde
 - 55 *Convolvulus sepium* Haagwinde
 - 56 *Epilobium parviflorum* Viltige basterdwederik
 - 57 *Fallopia japonica* Japanse duizendknoop
 - 58 *Geranium sibiricum*
 - 59 *Geum urbanum* Geel nagelkruid
 - 60 *Lepidium draba* Pijlkruidkers
 - 61 *Medicago sativa* Luzerne
 - 62 *Potentilla anserina* Zilver schoon
 - 63 *Potentilla argentea* Viltganzerik
 - 64 *Potentilla reptans* Vijfvingerkruid
 - 65 *Plantago lanceolata* Smalle weegbree
 - 66 *Plantago major* Grote weegbree
 - 67 *Ranunculus repens* Kruipende boterbloem
 - 68 *Rorippa sylvestris* Akkerkers
 - 69 *Rumex crispus* Krulzuring
 - 70 *Rumex obtusifolius* Ridderzuring
 - 71 *Senecio inaequidens* Bezemkruiskruid
 - 72 *Solidago canadensis* Canadese guldenroede
 - 73 *Symphytum officinale* Gewone smeewortel
 - 74 *Taraxacum officinale* Paardenbloem
 - 75 *Trifolium pratense* Rode klaver
 - 76 *Trifolium repens* Witte klaver
 - 77 *Tussilago farfara* Klein hoefblad
 - 78 *Urtica dioica* Grote brandnetel
 - 79 *Veronica filiformis* Draadereprijs
 - 80 *Vicia sepium* Heggenwikke
- Nr* Eenjarige grassen
- 81 *Digitaria sanguinalis* Harig vingergras

- 82 *Echinochloa crus-galli* Europese hanenpoot
 - 83 *Poa annua* Straatgras
 - 84 *Setaria verticillata* Kransnaalbaar
 - 85 *Setaria viridis* Groene naalbaar
- Nr* Overblijvende grassen en paardenstaarten
- 86 *Calamagrostis epigejos* Duinriet
 - 87 *Elymus repens* Kweek
 - 88 *Equisetum arvense* Heermoes
 - 89 *Festuca rubra* Rood zwenkgras
 - 90 *Holcus lanatus* Gestreepte witbol
 - 91 *Holcus mollis* Gladde witbol
 - 92 *Juncus compressus* Platte rus
 - 93 *Lolium perenne* Engels raaigras
 - 94 *Phalaris arundinacea* Rietgras
 - 95 *Poa pratensis* subsp. *pratensis* Veldbeemdgras
- Nr* Struiken en bomen
- 96 *Acer platanoides* Noorse esdoorn
 - 97 *Acer pseudoplatanus* Gewone esdoorn
 - 98 *Ailanthus altissima* Hemelboom
 - 99 *Alnus glutinosa* Zwarte els
 - 100 *Betula pendula* Ruwe berk
 - 101 *Cornus sanguinea* Rode kornoelje
 - 102 *Fraxinus excelsior* Es
 - 103 *Hedera helix* Klimop
 - 104 *Pinus sylvestris* Grove den
 - 105 *Robinia pseudoacacia* Robinia
 - 106 *Rubus sp.* Bramen
 - 107 *Salix caprea* Boswilg
 - 108 *Salix purpurea* Bittere wilg

* zie Regelmatig voorkomende onkruiden vanaf pag. 32

Hoe later we ingrijpen, hoe meer werk het wordt. Bij sommige soorten – zoals haagwinde, zevenblad, en soms ook witte klaver – is het dan echt te laat en krijgen we ze niet meer weg.

We vonden het wieden soms lastig, waar grassen deel uitmaakten van het zaaigoed. Want vooral jonge grassen verschillen nauwelijks van elkaar. Dit maakt het moeilijk te bepalen of de soort wenselijk of een ‘onkruidgras’ is. Met wimperparelgras is dit het gemakkelijkst, omdat de jonge plantjes door hun roodachtige stengelbasis en blauwgroene kleur enigszins verschillen van soorten zoals witbol, die ongewenst zijn. Ronduit problematisch wordt het echter wanneer men de ‘onkruidgrassen’ krijgt meegeleverd in de potten, omdat ze zich er al konden vestigen in de kwekerij. Zelfs een professional merkt dit vaak pas in het tweede jaar – heel vervelend, maar helaas de realiteit.

Bomen en struiken

Deze zijn het minst problematisch want ze zijn gemakkelijk te herkennen en vertonen een tragere groei en verspreiding. Daarom kun je ze het beste het eerste jaar uittrekken of uitgraven, anders kost het steeds meer moeite en beschadig je andere planten tijdens het verwijderen. Laat je dit achterwege, dan krijg je op lange termijn problemen, omdat bomen en struiken over het algemeen zeer dominant zijn en andere planten verdringen.

Bomen en struiken markeren. Rondom en in de pas aangeplante heg met inheemse struiken werd een soortenrijke pioniersvegetatie ingezaaid. Om te voorkomen dat de jonge stuiken tijdens het beheer gemaaid worden krijgt iedere struik een stok ter markering, in dit geval van bamboe.

Beginbeheer van bomen en struiken

Als we houtachtigen hebben aangeplant moeten we ze al bij het planten markeren met stokken. Want als de wilde bloemen die aan de voet ervan gezaaid zijn, eenmaal groot zijn, onderscheiden we de jonge aanplant niet meer. De kans dat ze per ongeluk mee gemaaid worden is groot. Het kan soms gunstig zijn om een halve meter grond rond een jonge houtige plant vrij van begroeiing te houden om de groei te versnellen. Dit is echter alleen aan te bevelen bij een kleinere aanplant of bijzondere solitairen. Bij een lange haag wegen de voordelen niet op tegen de inspanningen.

Ontwikkelingsbeheer: het 2de (en 3de) jaar

Het ontwikkelingsbeheer van het 1e jaar gaat door in het beheer van het 2de en 3de jaar. Tijdens 1 tot 3 onderhoudsbeurten per jaar zoeken we tussen de zaailingen en de jonge beplanting naar onkruiden uit de tabel (pag. 32). Het beste tijdstip is in het vroege voorjaar kort nadat alles weer begint te kiemen en te groeien. Zo krijg je een goed beeld van de plek. Sommige onkruiden, zoals haagwinde, lopen later uit. Hou de boel vanwege deze soorten goed in de gaten. Als we in het begin secuur wieden, hoeven we in het 2de en 3de jaar bijna niets meer te doen, en zijn we vrij van dit onderhoud. Op de plekken waar niet nauwkeurig is gewied in de beginfase zie je nu ineens veel zaailingen van onkruid verschijnen die eigenlijk al eerder verwijderd hadden moeten zijn.

In de eerste jaren bereiken we meestal al het doel dat we voor ogen hadden: een dekkende begroeiing van de gewenste soorten. Op plaatsen waar we een pioniersvegetatie wensen of een zeer schrale bloemenweide is dit niet wat we voor ogen hebben. Daar willen we graag open plekken zodat er ruimte is voor zaailingen van een- en tweejarigen. In vegetaties op meer rijke gronden hebben de gewenste soorten zich door eigen zaad of uitlopers vermeerderd en vormen een dichte begroeiing die de concurrentie met binnendringende onkruiden goed aan kan. Schoffelen in een natuurvriendelijke tuin is verboden. Wie schoffelt, blijft werk houden omdat de begroeiing zo nooit een gesloten geheel kan worden. Jonge zaailingen van gewenste soorten krijgen geen

kans en tegelijkertijd komen er onkruiden die goed reageren op deze verstoring, zoals bijvoorbeeld straatgras. Bij bloemenweiden begint vanaf nu het blijvend beheer op basis van vaste maaischema's.

BLIJVEND BEHEER

Intensief wieden eindigt – afhankelijk van de onkruiddruk – meestal in het 2de ontwikkelingsjaar. Als je tot dan toe geen grote fouten hebt gemaakt, kun je nu van de bloemen genieten. Want nu begint het (min of meer) extensieve blijvend beheer, door de jaren heen. Terwijl we in de eerste jaren geen keuze maakten voor een bepaald beheertype, sturen we voortaan de ontwikkeling van de begroeiing aan door een blijvend beheer aangepast aan de standplaats. Het doel blijft een optimale verhouding tussen werk en resultaat te bereiken.

Beheertypes

Op de lange duur is het beheertype bepalend voor de ontwikkeling van de natuurrijke beplanting. De verschillende groeioomstandigheden en plantengemeenschappen vragen om verschillende manieren van onderhoud. Je kunt ervan uitgaan dat plekken die in het oog springen en waarvan de grond zeer voedselrijk is, of extreem droge groeiplekken met veel open grond meer verzorging nodig hebben.

Beheer aangepast aan standplaats

Als je op standplaats onderscheidt, kun je drie tendenzen onderscheiden.

- **Hoe geslotener de begroeiing, hoe minder onkruid. Hier kan hooguit, vooral op voedselrijke grond, een doelbewuste verwijdering van sommige overheersende soorten noodzakelijk zijn.**
- **Hoe armer en schraler de bodem is, des te minder maaien of terugsnijden nodig is. Dat geldt ook voor zonnige standplaatsen. Droge en warme plekken worden ook minder vaak gemaaid.**
- **Het minste beheer vragen begroeiingen op onkruidvrije grond.**

Beheer volgens vegetatietype

Als je bij het beheer een indeling maakt op basis van vegetatietypen, kom je op de volgende categorieën: borders, bloemenweiden & bloemrijke grasvelden, ruigte- en zoomvegetaties, bosjes en hagen en diverse extreme standplaatsen.

Wildeplantenborder

De wildeplantenborder is een kunstmatige vorm van vegetatie. Dit betekent dat het beheer hier sterk van het beoogde beeld afhankelijk is. Dit moet dus ook altijd uitgelegd worden aan hen die de border gaan verzorgen.

Beheer van een wildeplantenborder. De eerste twee jaar zijn bepalend. Zolang er open grond is, kunnen onkruiden zich vestigen en gewenste soorten verdringen. Een goed begin is het halve werk!

Anders dreigen beplanting en beheer in conflict te komen. De ecologische ontwerper zal zijn ontwerp vaak baseren op natuurlijke plantengemeenschappen met vergelijkbare groeiomstandigheden. Voor een standplaats met halfschaduw kun je inspiratie halen bij een open plek in het bos, voor een kalkhoudende zonnige droge standplaats bij kalkgrasland.

Een wildeplantenborder op een in het oog springende locatie heeft vaak een intensiever onderhoud nodig om op langere termijn een hoge esthetische waarde te behouden. Een doelgerichte snoei van sommige soorten na de bloei kan voor een verlenging van de bloeiperiode zorgen. Dit draagt bij aan een fraaier beeld van het terrein, wat de acceptatie door burens kan verhogen, en zeker als het gaat om een plek in de openbare ruimte.

Op minder zichtbare plekken is het voldoende de wildeplantenborders een keer per jaar te maaien. Op plekken

Oude wildebloemenweide: Een bloemenweide als deze houdt bij goed beheer jaren stand. De oudste bloemenweide in de heemtuin Thijssen's Hof in Bloemendaal viert in 2025 zijn honderdjarige bestaan. Hooguit vindt er in de loop der jaren een kleine verschuiving in soorten plaats.

in de (half)schaduw kan het verhakselde maaisel blijven liggen. Op alle andere locaties moet het verwijderd worden. Datzelfde geldt ook voor afgevallen bladeren in het najaar.

Bloemenweide & bloemrijk grasveld

Weiden en grasvelden zijn cultuurlandschappen. Dit betekent dat ook hun vegetatie is aangepast aan menselijk gebruik. Kortom: zonder regelmatig maaien geen bloemenweide. De frequentie van het maaien is afhankelijk van omgevingsfactoren zoals neerslaghoeveelheid en de voedselrijkdom van de grond, maar ook van het beoogde gebruik. Een bloemrijk grasveld waarop kinderen spelen, moet vaker gemaaid worden dan een extensief gebruikte bloemenweide die misschien 'slechts' als voedselbron en leefgebied voor insecten en andere kleine dieren dient.

Als een bloemenweide zich eenmaal heeft ontwikkeld, is er een plantengemeenschap in evenwicht ontstaan. Het aandeel van de verschillende soorten kan verschuiven – in het ene jaar zijn er meer margrietten, in het andere is er meer knoopkruid – maar de bloemenweide als geheel is stabiel. Als ze maar goed beheerd wordt, wat simpel weg betekent dat de weide elk jaar ongeveer op hetzelfde tijdstip gemaaid moet worden.

Bij bloemenweiden en bloemrijke grasvelden wordt het maaisel altijd afgevoerd. In de zomer mag het een paar dagen blijven liggen en drogen. Zaden kunnen afrijpen en vallen en zo bevorderen we de soortenrijkdom van de bloemenweide. De zomerse maaibeurt lijkt dus op het hooien van de boeren uit het verleden. Als je het maaisel echter blijvend laat liggen (mulchen) verhinder je de ontwikkeling van bloemen, want je bevordert zo juist de groei van de grassen, die met hun groeikracht de bloemen verdringen. Hetzelfde geldt voor vallende bladeren: die moeten in het najaar en vroege voorjaar verwijderd worden uit de bloemenweide.

Zoom met wilde bloemen

Een zoomvegetatie vormt de overgang tussen bos en open weide, het is een natuurlijke plantengemeenschap van struiken en kruiden. Er is veel dynamiek, de bomen en struiken uit de zoomvegetatie verdringen de kruidachtige vegetatie, die op hun beurt het open grasland in groeien. Het zijn de snelgroeende pioniersplanten die op verstoorde grond als eerste hun kansen zien. Alles is in beweging. Dit is een begroeiing die vaak minder geaccepteerd wordt door mensen die niet natuurminded zijn, omdat ze haar gang gaat en zich niets aantrekt van

Jonge ruigtevegetatie met wilde bloemen in mei. Dit is het 2de jaar van deze hoog groeiende wildebloemenstrook. Prachtige wilde bloemen zoals wede, wegdisstel en dagkoekoeksbloem bepalen het beeld.

het statische beeld van een tuin. Zoom- en ruigtevegetatie vind je in jonge aanplant van bomen en struiken, rondom hagen, aan de rand van gebouwen of als hoog oprijzende wildebloemenhaag.

Het beheer van bloemrijke zoomvegetatie is eigenlijk heel eenvoudig: een keer per jaar maaien en het maaisel afvoeren. Het gevallen blad in de herfst kan blijven liggen op de stukken in de schaduw mits het niet te veel is. Op plekken in de halfschaduw en meer zonnige plekken wordt het blad in het vroege voorjaar best met het overige afgestorven materiaal weggehaald.

Er zijn echter twee struikelblokken. Om te beginnen verdwijnen de meeste van de bijzonder aantrekkelijke tweejarige planten na een paar jaar. Veel mensen vinden dat jammer omdat ze bijvoorbeeld hun mooie stalkaars niet willen missen, of absoluut de knikkende distel

Jonge ruigtevegetatie met wilde bloemen in juli. Hetzelfde stuk twee maanden later. Kun je geloven dat deze strook op een geluidswal binnen 10 jaar dicht begroeid is met inheemse struiken?

en grote kaardebol voor de distelvink willen hebben. Wil je deze soorten behouden, dan moet je een intensiever beheer toepassen. Want voor het uitzaaien van dergelijke kortlevende pioniersplanten moet er altijd onbedekte grond ter beschikking zijn. Dit soort vrije plekken in het groen in de bebouwde kom ontstaan niet spontaan zoals in de vrije natuur (bosbrand, wateroverlast, groot wild), daarom moeten we ze zelf maken. Als de ruigte- of zoomvegetatie na een paar jaar niet mooi meer is – dit kunnen vele jaren zijn op schrale, zonnige standplaatsen – dan is het makkelijker en effectiever om deze helemaal opnieuw aan te leggen. Een ander probleem dat kan optreden wanneer er verschillende of tegenstrijdige meningen bestaan over het juiste maaitijdstip van zoom- en ruigtevegetatie. Meer hierover vind je op pag. 22.

Doorgegroeide houtsingel. 20 jaar oude houtkant met bomen en struiken die aan de onderkant kaal begint te worden. De dominante boomsoorten zijn de lucht in geschoten en hebben de struiken zoals de wilde rozen verdrongen.

Bomen en struiken

Inheemse bomen en struiken vragen nauwelijks nog aandacht eenmaal ze goed geworteld zijn. Dit wordt dus echt makkelijk.

Ze hoeven niet gesnoeid te worden. Het verwijderen van dode takken en twijgen is puur cosmetisch. Vanuit ecologisch oogpunt is het niet aan te raden.

Maar als je een bepaald doel voor ogen hebt, zoals een dichte haag, dan is het zinvol om de bomen en struiken geregeld tot 10 tot 20 cm boven de grond terug te zetten. Hierdoor lopen ze weer krachtig uit en verjongt de haag. Bij soorten die uitlopers maken wordt de groei van nieuwe worteluitlopers gestimuleerd.

Op deze manier blijft de haag dicht en wordt de levensduur van veel bomen en struiken aanzienlijk verlengd. Op regelmatige afstand kunnen enkele bomen

Verjongde houtsingel. Na het afzetten van de bomen en struiken loopt het van onderen weer mooi vitaal uit en zorgt zo voor een dichte begroeiing. Zelfs licht minnende soorten zoals rozen herstellen zich, bloeien en geven opnieuw vrucht.

in de houtkant blijven staan als overstaanders. Bij grote hagen dient het terugzetten gefaseerd over meerdere jaren verdeeld te gebeuren.

Door het volledig terugzetten ontstaat er tussen de struiken van de haag een nieuw leefgebied voor pioniersplanten zoals damastbloem, slangenkruid of wilde peen. Ook hier imiteren we de incidentele 'natuurramp' (bosbrand, storm) die in het bos bijdraagt aan de verjonging van bomen en struiken en aan het behoud van de biodiversiteit.

Wilde rozen en botanische rozen die vrucht vormen doen het eveneens goed als ze regelmatig afgezet of wanneer oude takken tot bij de grond afgeknipt worden. Als dat eens in de 5 tot 10 jaar gedaan wordt behouden we mooie struiken. Zowel in een gemengde beplanting als bij solitaire struiken.

Extreme standplaatsen

Extreme omstandigheden nemen een speciale status in bij het blijvend beheer. Op standplaatsen die heel erg arm, heel droog of extreem nat zijn, maken alleen planten die zich hebben aangepast aan deze omstandigheden een kans. Aan de ene kant betekent dit dat er minder onkruidsoorten zijn die hier met de gewenste planten kunnen concurreren. Aan de andere kant bestaan er vaak langdurig kale plekken in de vegetatie, die dan bijzonder gevoelig zijn om door de weliswaar weinige, maar vaak zeer invasieve onkruiden ingenomen te worden. De beheersing van ongewenste soorten is op deze standplaatsen een blijvend aandachtspunt. Maaien hoeft nauwelijks en op extreem droge plekken zelfs vaak helemaal niet. Natte gebieden volstaan met één maaibeurt per jaar.

Invasieve insluipers

Als de begroeiing evenwichtiger is geworden en we minder met het onkruid bezig zijn, betekent dat niet dat we onze waakzaamheid mogen laten verslappen. Er zijn nog steeds soorten die in gebieden binnendringen, deze overwoekeren en de gewenste diversiteit teniet kunnen doen. Dit heeft echter minder betrekking op de kortlevende onkruiden, maar meer op de zeer competitieve overblijvende onkruiden uit de tabel op pag. 10-11. Vaak worden ze verspreid via zaad en lukt het vaste voet aan de grond te krijgen, zelfs tussen een dichte beplanting. Dit gebeurt op verstoorde plekken, open grond, zoals een

Gevaarlijke indringers

Bunias orientalis Grote hardvrucht
Calamagrostis epigejos Duinriet
Cirsium arvense Akkerdistel
Convolvulus sepium Haagwinde
Elymus repens Kweek
Fallopia sachalinense/japonica Duizendknoop
Helianthus tuberosus Aardpeer
Impatiens glandulifera Reuzenbalsemien
Lepidium draba Pijlkruidkers
Lupinus polyphyllus Vaste lupine
Lysimachia punctata Puntwederik
Medicago sativa Luzerne
Phalaris arundinacea Rietgras
Phragmites australis Riet
Rudbeckia Zonnehoed
Rorippa sylvestris Akkerkers
Solidago canadensis Canadese guldenroede
Trifolium pratense Rode klaver
Urtica dioica Grote brandnetel

Onder controle houden

Carex Zegge soorten
Chamaerion angustifolium Wilgenroosje
Juncus Russen soorten van vochtige gronden
Schoenoplectus lacustris Mattenbies
Senecio inaequidens Bezemkruiskruid
Typha Lisdodde

Invasief duinriet. Velen (her)kennen het niet, met als resultaat dat het zich zelfs in oude begroeiing snel kan uitbreiden en deze kan ruïneren. Hierin slaagt het vooral dankzij de diepliggende horizontale uitlopers.

molshoop, schade door machines of een platgetreden pad. Af en toe komen ze de begroeiing binnen via de randen.

Hoewel het onderhoud in het algemeen nauwgezet en zeer lokaal moet gebeuren, kunnen we in dergelijke gevallen niet radicaal genoeg zijn. Het is beter om enkele gewenste planten mee te verwijderen dan de indringers ruimte te geven. Let vooral op bezemkruid. Dit onkruid dringt zelfs oudere, harmonieuze, evenwichtige vegetatie binnen. Aanvankelijk duikt het schijnbaar onschuldig met enkele exemplaren op en het ziet er zelfs mooi uit, maar het vermeerdert zich ieder jaar. Houd het goed in de gaten, zeker omdat het in het begin een welkome, laatbloeiende verrijking lijkt te zijn tussen onze reeds uitgebloeide bloemen.

Je blijft dus waakzaam en het beheer stopt nooit helemaal, het wordt alleen minder. Als je indringers ontdekt, moet je meteen actie ondernemen. Omdat veel onkruiden zich via worteluitlopers voortplanten, moet je ze zorgvuldig uitgraven. Hoe eerder dit gebeurt, hoe effectiever. Eén brandnetel haal je gemakkelijk weg, maar wacht je een jaar, dan neemt de plant het hele gebied in. De meesten onderschatten hoe snel invasieve soorten als witte klaver terrein kunnen winnen. Wat als een tere zaailing begint, groeit binnen een jaar uit tot een tapijt van witte klaver van enkele vierkante meter. Dit is niet meer te wieden, het hele gebied moet worden afgeplagd. Hetzelfde geldt voor de Canadese guldenroede.

Over het juiste (maai)moment

Het maaimoment bepaalt de ontwikkeling van de plantengemeenschap. Veel soorten in een zoom- of ruigtevegetatie kunnen niet tegen te vaak maaien en verdwijnen dan. Ook de meeste soorten van de bloemenweide zijn aangepast aan bepaalde maaimomenten en verdwijnen op den duur als deze niet nageleefd worden. Alles valt of staat met het juiste maaimoment, waarbij het niet gaat om een datum maar om het kennen van je soorten en weten hoe je daar mee om moet gaan. Bomen en struiken kun je zelfs om zeep helpen met een snoeibeurt op het foute tijdstip.

Maaien van bloemenweiden

Voor het maaien van bloemenweiden geldt: hoe voedselrijker de grond, hoe vaker je moet maaien. Een uitzondering zijn ruige hooilanden op natte gronden. Deze worden slechts één keer in de herfst gemaaid. Bloemrijke grasvelden maai je naargelang de gebruiksintensiteit en groei 4 tot 8 keer per jaar.

Bij bloemenweiden met meerdere maaibeurten per jaar maai je, afhankelijk van de regio (temperatuur, hoeveelheid neerslag), de eerste keer in de late lente of in de vroege zomer, als het loof van de bolgewassen verdroogd is en de zaden rijp zijn. Ook bloemrijke grasvelden kun je beter niet vroeger maaien, zeker niet als er voorjaarsbollen in staan. Zelfs met vroege lentebloeiers als sneeuwkllokje, winterakoniet en krokus is het vaak pas eind mei, begin juni. Schrale bloemenweiden worden slechts één keer per jaar gemaaid. De maaibeurt kan in de herfst plaatsvinden of, als je een tweede bloei wenst, eind juli/begin augustus.

In de zomer kan het maaisel van bloemenweiden bij droog weer enkele dagen ter plaatse blijven liggen. Zoals bij het traditionele hooien rijpen de zaden van de gemaaide bloemen snel na in een noodrijping en zaaien zo uit in de weide. Op die manier houden de soorten zich in stand en kunnen ze zich verder verspreiden.

Maaien van zomen

Er is bijna geen beheersmaatregel waarover bij natuurtuindeskundigen meer uiteenlopende meningen

Overzicht maai- en snoeiperiodes

Wanneer ga je aan de slag? In het overzicht hiernaast staan de maai- en snoeiperiodes voor verschillende begroeiingen op verschillende standplaatsen. Hoe lichter het vlak, hoe beter het werk past in de betreffende maand. Maar wees niet te rigide: jaren zijn verschillend, beplantingen ook en mensen nog wel het meest.

De kleur geeft het belang in deze maand aan:

wit = aanbevolen, lichtgroen = mogelijk.

De algemene regel voor alle soorten bloemenweiden is: ruim het maaisel op. Bij zomersnoei/zomerse maaibeurt kan het maaisel 2 tot 3 dagen blijven liggen, zodat de zaden kunnen rijpen en de wilde bloemen kunnen uitzaaïen.

Op schaduwrijke plekken en in zoomvegetaties kan het fijnge maakte maaisel van wilde planten blijven liggen, maar let op tekenen van verzuivering: dan moet je het maaisel afvoeren. Op andere plekken doe je dit altijd. Het terug snoeien van dood materiaal in borders, ruigten en zomen gebeurt altijd in het voorjaar en het vrijgekomen materiaal wordt verwijderd. In de zomer kan er selectief gesnoeid worden voor een tweede bloeiperiode. Ook dit vrijkomende materiaal wordt afgevoerd.

Gedeeltelijk snoeien (uitdunnen) van struiken is het hele jaar door mogelijk, maar alle zwaardere ingrepen moeten tijdens de rustperiode worden uitgevoerd.

